

SVENSKT
GUDSTJÄNSTLIV

NR 4 / ÅRGÅNG 17
DECEMBER 1942

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

<i>Adell, A.</i> : Den »gregorianska sången»	1
—»— Eftermäle till 1941 års bibeljubileum	9
—»— Data och acta till Söderköpings St. Lars kyrkoorglars historia	42
—»— Herrens bön	97
—»— Lauda Sion	115
<i>Cnattingius, B.</i> : En landskyrka får berätta sin historia	7
—»— Gotländska passionsmålningar	76
—»— Sextonhundralets stormansgravar	86
—»— Norskt dekorationsmåleri	106
Kyrkosångens Vänners årsredogörelse 1941	57
Laurentius Petri Sällskapet	14
—»— Ledaredagar i Söderköping	33 1/8
—»— Första årsmöte	80
—»— Koraldagar i Växjö	120
<i>Lindqvist, D.</i> : Bidrag till 1650-talets psalmhistoria	73
—»— Kyrkoskrud i Stockholm	98
—»— Klockardräkter i Stockholm	103
—»— Psalmer i D. Lindqvists Studier	117
<i>Peters, K.</i> : Den lutherska koralens liturgiska uppgift	25
—»— Missa lincopensis	66
—»— Kyrkokören i gudstjänsten	110
<i>Pontén, J.</i> : Nya klaververk	41
<i>Pålsson, M.</i> : Ledaredagar i Söderköping	33 1/2

RECENSIONER

OMNÄMND LITTERATUR

	Sida		Sida
<i>Brandt, G.</i> : Dop och nattvard	20	—»— Oestliche och westliche Mystik	96
<i>Cnattingius, B.</i> : Sörmländska kyrkor	124	<i>Hofrén</i> : Hembygdens kyrka	95
<i>Heiler, Fr.</i> : Altkirchliche autonomie	95	<i>Isberg, H.</i> : Himmelriket och de små	22

	Sida		Sida
<i>Lindqvist, D.</i> : J. O. Wallin som kyrkoherde	31	<i>Söderberg, B.</i> : De gotländska passionsmålningarna	76
<i>Munk, K.</i> : Hoppet förbliver.....	99	<i>Ugglas, C. R. af</i> : Guldsmedskonstens historia	19
<i>Norberg, R.</i> : Bälunge kyrka.....	18	<i>Ysander, T.</i> : Från Visby S:t Maria	21
<i>Nystedt, O.</i> : När dagen börjar.	123		
Sveriges kyrkor: Blekinge	19		

MUSIK:

	Sida		Sida
<i>Andersson, R.</i> : Än vårder föder vår Herde sin hjord	92	<i>Lundvik, H.</i> : Liv och förgänglighet	23
<i>Anjou och Norbrink</i> : Koralsalmbok för skolan	18	<i>Nordqvist, G.</i> : Det eviga	24
<i>Anrep-Nordin, B.</i> : Svenskjulcantat	64	<i>Nyvall, J.</i> : Hymn på tacksägelsedagen	22
—»— Uppståndelsen	92	—»— Credopsalm	23
<i>Bach, J. S.</i> : Nyårsdagen	23	—»— Herren Konungen	64
—»— Nu vilar hela jorden	62	—»— Bön och bikt	94
—»— Orgelverk, Band IX	125	<i>Olson, D.</i> : Koralspreludier	18
<i>Berg, G.</i> : Arets tider och dagens	22	—»— I ditt ljus	22
<i>Buxtehude, D.</i> : Klaververk	41	—»— Præludium... till »Hit o. Jesu samloms vi»	90
<i>Crosi, G.</i> : Vi tillbedja dig	62	—»— Honom tillhör äran	92
<i>Eccard, J.</i> : Nu kristne glädens	62	—»— Föraktad var han	93
<i>Ek, G.</i> : Toccata	18	<i>Pachelbel, J.</i> : Sjungen vår Gud	62
<i>Ericsson, K. E.</i> : Motett på Allhelgonadagen	63	<i>Roman, J. H.</i> : Gud är vår tillflykt	63
<i>Homilius, G. A.</i> : Deo dicamus gratias	23	<i>Runbäck, A.</i> : Lauda Sion	115
<i>Joelsson, A. G.</i> : Sv. skolans 100-årsjubileum	93	<i>Sandvik, O.</i> : Vesperale for den norske kirke	89
—»— Två koralmotetter	125	<i>Schaurig, V.</i> : Jerusalem häv upp din röst	62
<i>Lindberg, O.</i> : Sånger under vårdträdet	93	<i>Schütz, H.</i> : På Herren hoppas	23
<i>Lundborg, G.</i> : Variationer över den kristliga dagvisan	90	<i>Stenius T.</i> : Toccata... över Nocte surgentes	90
<i>Lundell, E.</i> : Den ljusa dag	63	<i>Widéén, I.</i> : Elegi	63
		—»— Ljus över landet	93
		<i>Wikander, D.</i> : Miskundlig Gud	22
		—»— Adventshymn	23
		—»— Gud har icke skonat	92

II S V E N S K T G U D S T J Ä N S T L I V

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT GNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM

UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN ARTHUR ADELL, SÖDERKÖPING.

Tidskriften utkommer med 32-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i mars, maj, september och december.

Red. adr.: Söderköping. Rt 59. Exp. adr.: C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt 111. Postgiro 30843.

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr 4:50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bl. a.: A. Adell: Herrrens bön. — Docent D. Lindqvist, Lund: Om kyrkoskrud i Stockholm. — Anteckningar om präst- och klockardräkt i Stockholm. — Intendent B. Gnattingius, Linköping: Norskt dekorationsmåleri under trehundra år. — Kyrkoherde K. Peters, Söndrum: Kyrkoken i gudstjänsten. — A. Adell: Lauda Sion. — Docent D. Lindqvist: Register över psalmerna i studier. — Laurentius Petri Sällskapet. Recensioner. — Anmälan.

KYRKO- ORGLAR

orglar för kapell och hem, om- och tillbyggnad, reparation och stämning, anläggning för elektrisk bälgdrift.

●

O r g e l t j ä n s t
Ingeniör Bo Wedrup
Linnégatan 5 a
UPPSALA - TEL. 6357 - 301

Doktors- avhandlingar

tryckas perfekt å

Skånska Centraltryckeriet

Grönegatan 14
Lund / Tel. 275

Gods idéer

TECKNING RETUSCH
KLICHEER SKYLTA

KÖHLERS KLICHÉ

Tel. 16734. 10842

Malmö ANSTALT
ST. NYGATAN 54

Herrens bön.

Låtom oss nu al- la bed- ja såsom vår Her-
re Jesus Kris- tus själv har lärt oss:
Fader vår, som är i himmelen. Helgat var-
de ditt namn; tillkomme ditt ri- ke; Ske
din vilja såsom i himmelen, så ock på
jor - den. Vårt dagliga bröd giv oss i dag;
och förlåt oss våra skulder, såsom ock vi
förlåta dem oss skyldi- ga ä- ro; och inled
oss icke i festelse; utan fräls oss i- från
on - do. Ty riket är ditt och makten och
härligheten i e- vig- het. A -- men.

Av ålder har Herrens bön i nattvardsmässan utförts på ett mera högtidligt sätt. En relik härav äga vi i den nuvarande ordningen för nattvardsmässa däri att vi alltfört inleda Fader vår med uppmaningen: »Låtom oss nu alla bedja såsom vår Herre Jesus Kristus själv har lärt oss». Denna uppmaning har ju, som bekant utslutits i den förkortade, nattvardslösa mässan.

Tidigare ägde Fader vår sin egen solenna ton. Här i Sverige har man under reformationstiden upptagit en något enklare ton, som väsentligen bygger på samma tema som den prefationston, vilken våra medeltida missalen upptaga sub nota ferialis (jämför min uppsats: En prefationston, denna tidskrift 1935 s. 100 ff.). Enligt reglerna för orationerna har givetvis dock Herrens bön utförts med en enda tuba. Med denna orationston trycktes Fader vår under 1500-talet i de olika svenska mässupplagorna.

På omstående sida meddelas den nuvarande texten till Herrens bön underlagd den gamla svenska reformationstidens ton. Det torde icke kunna anses föreligga hinder för att den vackra, av ålder helgade sedvänjan att recitera Herrens bön i högmässan, återupptages, nu när prefationen återvunnit sin gamla plats. Den lämpliga tonhöjden, med tuba på c, b eller a väljes vid utförandet.

Arthur Adell.

Om kyrkoskrud i Stockholm.

Den kyrkliga skrudens praxis i vårt land är ännu ganska okänd. För en kunnig och intresserad forskare vore det utan tvivel en intressant uppgift att kartlägga denna sida av kyrkans liv. Kyrkornas inventarieförteckningar, kyrkliga statuter och synodalbeslut äro för en sådan undersökning viktiga dokument. Likaså de handlingar, som folkminnesforskningen har sammanbragt.

I denna tidskrift har dåv. komminister Jan Redin i en instruktiv artikel behandlat »Prästens skrud i Linköpings stift under 1600-talet»¹⁾. Bland övrig kyrklig skrud och prydnad omnämner han också korkåporna och polemiserar i detta sammanhang mot K. H. Johanssons uppfattning, att dessa skulle vara »rester från förreformatorisk tid, som man bevarat». Redin hävdar nu på grundval av sina egna forskningar, att det funnits »en levande tradition

¹⁾ Jan Redin, Prästens skrud i Linköpings stift under 1600-talet (i Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv, nr. 3 1940, sid. 73 ff.).

för bruket av korkåpor ännu vid århundradets slut». Vid tiden för kyrkolagens tillblivelse hade sålunda denna skrud ännu icke övergått till »att vara uteslutande biskopsskrud» utan betraktades såsom »vanlig skrud och prydnad» för det gemena prästerskapet.

I det följande skall nu uppvisas, huruvida denna uppfattning också gäller för Stockholms vidkommande. Det vore kanske av ett visst intresse att i någon mån försöka klarlägga den praxis, som på denna punkt härskade i landets huvudstad. Det gäller alltså först här att genomgå beståndet av kyrkoskrud i Stockholms församlingar — speciellt under stormaktstidevarvet.

Stockholms huvudkyrka, Storkyrkan, uppvisar i en inventarieförteckning av år 1684 icke mindre än 3 korkåpor, som sägas vara »duglige och bruklige»: »En stoor Choor Kåpa af fiyn hwijt Silfwer duuk medh stora blommer», »En dito af blommerat Gyllenduuk med broderat randh rundt omkring», samt »En dito Kåpa af hwitt blommerat Sijdentygh och een hög broderat rand framman till». Dessutom funnos i Storkyrkan flera korkåpor, som sägas vara »gambla och obruklige». Att dessa senare varit dyrbara plagg ser man av några intressanta anteckningar i inventarieförteckningen. År 1684 heter det sålunda om en korkåpa, att »den öfrige deelen ähr bortstuhlen». Om en annan säges »störste deelen wara bortstuhlen» och om en tredje: »dhet bästa af Choor-kåpan är bortstuhlet».

Jakobs kyrka ägde år 1655 ingen korkåpa. Åtminstone nämnes vid denna tid i en uppbördsräkning endast 5 stycken mässhakar¹). Men i den tidigaste egentliga inventarieförteckningen av år 1744 upptages också en korkåpa »med gyllendukzboten och inwäfdä röda, gröna och bruna sammetzblommor». Dessutom nämnes här »En under kopa», vid vilken står anmärkt i kanten: »kan säljas». Tydligt avses ett super pellicium eller också en vanlig mässhake. Även i Storkyrkan synes man nämligen under 1700-talet — enligt några räkenskapsuppgifter — ha begagnat en mässhake under korkåpan i stället för det ursprungliga röklinet²).

S:ta Clara församlings korkåpa upptages i samtliga inventarieförteckningar från åren 1754, 1764, 1794 och 1795—1801 med anteckningen »brukas wid högtidsdagar».

I Klosterkyrkan eller Ridderholmskyrkan fanns år 1675 en korkåpa »aff Gyllenduuk med rijkt pärlestickarearbete och löskrage med pärlar». På 1700-talet nämnas här flera korkåpor. En av dem såldes år 1777 »för 750 D. Kopp:mt». Intressant är, att samma kyrka också ägde »Femb stycken Messhakebandh till Mässhakarne». Tydligt avses här stolor.

I Maria församlings inventarieförteckningar påträffas år 1642 »1 koorkopa af Swart Sammet med Gyldenlister omkring». Här

¹) Acta ecclesiastica: Stockholm i R. A. Räkningen dat. 30 dec. 1655.

²) Kyrkorådsprotokoll den 9 mars 1702: K. III: 2: 1696—1715, Stockh. Stads arkiv.

nämnas också en hel serie »Ermkläder», med vilket säkerligen åsyftas maniplar¹⁾).

I Finska kyrkan funnos år 1634 »än gammal Choorkappa af Bruun Sammet», kantad med pärlor och en korkåpa »uthaf grönt sammet». Kyrkan ägde också tvenne »Messeband på halsen» — tydligen stolor samt icke mindre än 3 stycken dalmatikor, av vilka 2 voro gamla, men den 3:dje synbarligen ett nyförvärv.

Kungsholms församling var till en början ganska dåligt försedd med kyrklig skrud. I en inventarieförteckning från år 1672 nämnes en enda mässhake, som dock var »en kostelig Mässhake»²⁾. Inventarieförteckningen av år 1692 upptager också »Een Chorkåpa af guld och silfwer duk med gröna turbins lister omkring». Den hade skänkts till kyrkan år 1688 av fru Anna Flemming. Ännu år 1750 står denna korkåpa främst bland mässkläderna.

Från Katarina församling finns en redogörelse för inventarierna av klockaren Erik Simonsson år 1671. Där nämnes bland »Mässläder» även »En kårkåpa förährat». Då Katarina församling tillkom först år 1654 genom delning av Maria församling torde väl denna skrud vara skänkt någon gång mellan åren 1650 och 1670. År 1742 heter det förmodligen om samma kåpa, att den nu är »obrukelig». Men någon ny synes man då icke ha erhållit i den gamla kåpans ställe.

Hedvig Eleonora församling har tydligen icke ägt någon korkåpa. I inventarieförteckningen år 1671 nämnes blott en mässhake och år 1679 två sådana.

Vad sedan hovförsamlingen beträffar upptager inventarieförteckningarna från åren 1676—1681 ingen korkåpa. Sannolikt hänger detta samman med den liturgiska asketism, som präglade denna församling under en god del av 1600-talet. Och där bakom låg utan tvivel reminiscenser från Karl IX:s kalvinism. Han hade år 1602 skapat en särskild ordning för Slottskyrkans gudstjänstliv.

Man kan alltså konstatera, att i Stockholms församlingar fanns ett bestånd av korkåpor. Flera sådana hade tydligen tillkommit under 1600-talet. Och åtminstone i S:ta Clara församling brukades korkåpan på högtidsdagarna under 1700-talet.

Att korkåporna vid denna tid använts såsom biskopsskrud är ju ingenting anmärkningsvärt. Kyrkoordningen av år 1571 föreskrev, att biskoparna och förövrigt även de tjänstgörande assistenterna skulle vara klädda i denna skrud. Biskop Laurelius i Västerås bestämmer i sitt kyrkolagsförslag på 1600-talet, att vid biskopsvigning skall ordinator och ordinandus vara klädda i korkåpor, medan de två assisterande stiftsprästerna »måge hafwa på

1) Maniplarna voro ytterst sällsynta i 1600-talets kyrkoinventarier, se Redin, 77. — År 1674 skänkte Maria förs. till Simonstorps socken i Östergötland »2 st. munckeråckar med två silwerknappar i warje råck».

2) Palmsköld. 273 i Upsala universitetsbibl.

sigh chorkappa eller messekläder»¹⁾. I ett annat av dessa kyrkolagsförslag från ungefär samma tid, författat av biskop Erik Emporagrus i Strängnäs, heter det, att de assisterande prästerna skola »framgå i messekläder»²⁾. Ett exempel kan också nämnas från prästeståndets protokoll av år 1675. Rikskanslern, heter det där, hade på K. Majts. befallning förordnat, »at Episcopi och Superintendenter sigh förskaffa skulle till Cröningz högtijden Chorkåpor»³⁾. Man borde, fortsätter protokollet, införskaffa dessa skrudar från Stockholm samt runtomkring Upsala på landet, »nembl. Simtuna, Weeckholmen, Nääs, Danmark». Tydligt utgick man från, att korkåpor skulle finnas icke endast i Stockholm utan också på den uppländska landsbygden⁴⁾. Vid en senare kröningshögtid år 1697 fingo biskoparna befallning att kläda sig i »Chorkåpor, men hwad Underkläder som skulle användas kunde man icke säga»⁵⁾. Såsom redan tidigare uppvisats, använde man några år senare mässhake under korkåpan.

Men korkåpan begagnades också vid andra tillfällen. Så var t. ex. fallet vid kyrkoherdeinstallation. Biskop Emporagrus säger, att vid en sådan högtid bör »han, som instelningen förrätta skal, klädd i chorkappa eller sine egne kläder» framgå till altaret⁶⁾. Detsamma gällde även kyrkoinvigningar. I en berättelse om Skås kyrkas invigning den 13 januari 1701 heter det, att processionen med prästerna tågade fram till altaret två och två »alla klädde i mässhaker och kiortlar och *Probsten effterst allena i een Chorkåpa*»⁷⁾. Här var det alltså prosten som i egenskap av biskopens ställföreträdare bar korkåpa.

I Stockholm har nu prästerskapet burit denna skrud — dock troligen icke kaplanerna utan endast kyrkoherdarna. Fransmannen Charles Ogier berättar sålunda, att han på juldagen år 1634 i Storkyrkan såg tvenne präster officiera vid altaret. Den äldste var klädd i korkåpa, medan den andre, som assisterade, bar mässhake⁸⁾. Korkåpan var här tydligen kyrkoherdens speciella ämbetskrud. I Storkyrkan funnos ju annars — såsom ovan påvisats — flera korkåpor, som kunde använts vid en sådan högtidsgudstjänst. Tydligt kan den assisterande prästmannen historiskt betraktas

1) KOF. II: 1. sid. 336.

2) KOF. II: 2, sid. 230.

3) Prot. 17 sept. 1675: A 4: 1672, 1675, 1678 i Prästeståndets arkiv i R. A.

4) I Helga Trefaldighets församling (Upsala landsförs.) funnos år 1637 »Korkåpa en ny och en gammal, se L. I. 2, Inventariefört. i Upsala landsarkiv.

5) Prästeståndets prot. den 11. dec. 1697 A 8: 1697 i Prästeståndets arkiv i R. A.

6) KOF. II: 2, sid. 208.

7) Acta ecclesiastica, vol. 3 i R. A.

8) Sigurd Hallberg, Charles Ogiers dagbok under ambassaden i Sverige 1634—1635, sid. 43.

såsom »diakon». Man kan sålunda utgå ifrån, att dessa kåpor för Stockholms vidkommande icke betraktades såsom det gemena prästerskapets skrud, men likväl ännu ej reserverade blott för biskopar. De buros framförallt av stadens kyrkoherdar.

Vid vilka tillfällen brukades nu korkåporna? Vid sidan av kyrkoårets fester ha de kommit till användning också vid andra tillfällen. I Stockholms konsistorium förordnade pastor primarius år 1685, att »Pastores (d. v. s. stadens kyrkoherdar) tillijka med honom skola kläde wara i Chorkåpor, när som endera dagen den Ryska Legaten skall i Stora Kyrckien hålla sin Korsskyssningh». Och kyrkoherdarna förmanades härvid, »att sigh med wackra Kåper försee»¹⁾. Några år senare berättas om »den Sollene Eedsact, som uthi Storkyrkan hållas skall», tydligen för vissa utländska sändebud: »Något för än hans Kongl. Majt. kommer in uthi kyrkian skohle de 5 Präster som wid altaret förordnats at upwachta, wara där stellte, uthi kåpor och bästa Chorhabiter uthkläde, hwilke under Predikan på een bänk widh een sijda sittia skohla»²⁾. Pastor primarius skulle sedan hålla predikan. Med kännedom om den stora rangskillnad, som rådde bland Stockholms prästerskap är det väl motiverat att antaga, att dessa präster voro stadens kyrkoherdar och medlemmar i konsistoriet.

Ytterligare exempel kunna lämnas, som visa bruket av korkåporna i huvudstaden. År 1701 hölls i Storkyrkan en tacksägelsegudstjänst med anledning av Karl XII:s seger över ryssarna. Vid denna gudstjänst, berättas det, att pastor primarius kyrkoherde Iser steg upp på predikstolen» med en kostelig habit, klädd med en skiön wäst under och kyrkionnes bästa Chorkåpa öfwer, som öfwermåttan zirade och beprydde Församlingen»³⁾. Och strax därefter tillägges, att Iser bar samma skrud år 1683, »tå den store Ryske Ambassadeuren med sin store Swite i kyrckian aflade sin Eed, att hålla ett wärdeligt Fredhsförbund»⁴⁾. Vid invigningen av predikstolen i Storkyrkan följande år predikade ävenledes pastor primarius Iser »klädd med en skiön blomerat underwäst och kyrckiones bästa Chorkåpa uppå sigh»⁵⁾.

Sammanfattar man nu resultatet av denna undersökning, kan man fastställa, att korkåporna under 1600-talet och början av 1700-talet brukats i Stockholm vid stora högtidliga tillfällen. Huruvida denna skrud kommit till användning vid brudvigseln — såsom Redin förmodar — har jag icke kunnat finna någon uppgift på. Korkåporna synas också ha burits speciellt av stadens kyrkoherdar — icke endast av pastor primarius, för vilken man vid början av 1700-talet hade begärt biskops namn och värdighet. Men uppen-

1) Stockholms konsistorii prot. 24 okt. 1683.

2) Acta consistorii Holmensis 1687.

3) Kyrkorådsprot. 5 febr. 1701: K. III: 2: 1696—1715 i Stadsarkivet.

4) ibm.

5) Kyrkorådsprot. 9 mars 1702.

barligen var korkåpan icke en skrud, som tillkom det gemena prästerskapet, enkannerligen kaplanerna. I alla händelser kan man konstatera, att korkåpan ej kan betraktas såsom blott en rest från förreformatorisk tid. Det har verkligen funnits — även för huvudstadens vidkommande — »en levande tradition» för bruket av denna skrud. Man får också här taga med i beräkningen, att i Stockholm voro resurserna för ett rikare gudstjänstliv vida större än på landsbygden.

Under 1700-talet skedde mestadels en förskjutning. Många kåpor såldes. I somliga församlingar omändrades de till mässhakar eller till altarkläden. Så var t. ex. förhållandet i Ridderholmskyrkan. Endast de stora och förmögna församlingarna synas på denna punkt ha bevarat traditionen.

Dock kan man påstå, att korkåpan ännu ett stycke in på 1800-talet *icke helt* var reserverad för biskoparna. År 1835 använde sålunda kyrkoherden i S:ta Clara denna skrud, fastän nu icke längre i egenskap av kyrkoherde i Stockholm. I inventarieförteckningen från samma år heter det nämligen, att kyrkans korkåpa är avsedd »för Pastor såsom warande vice Preses i Stockholms stads consistorium». Den gamla rangordningen upptog S:ta Claras församlings kyrkoherde såsom den förnämste i konsistoriet näst efter pastor primarius i Storkyrkan.

D. Lindqvist.

Anteckningar om präst- och klockaredräkt i Stockholm.

År 1642 klagade ärkebiskop Laurentius Paulinus Gothus i prästeståndet över de »stora hofmansmössor», som somliga präster bära. Prästerskapet äro så klädda, heter det vidare, att man icke kan skilja en präst »ifrån een fougde eller borgare»¹⁾. Ärkebiskopen rekommenderar prästerna att ha en liten mössa under hatten och en underkjortel under kappan.

I Stockholm synes det nu under senare delen av 1600-talet ha varit vanligt, att prästerna buro en liten mössa under hatten. Härvidlag har dock funnits en viss skillnad mellan kyrkoherdar och kaplaner. År 1685 klagade sålunda kyrkoherden i Kungsholm på sin kaplan Anders Högman, att denne burit mössa under hatten. Kyrkoherden ifrågasätter, »om Capellanerne är tilläteligt bära myssor, fast Pastores dem bruka»²⁾. Anders Högman kommer in i kyrkan såsom en påve »med hatt och myssa på huvudet» heter det vidare.

1) Prästeståndets prot. A I: 1641—1649 i Prästeståndets arkiv i R. A.

2) Stockholms konsistorii prot. 13/7 1685.

Mot slutet av 1600-talet blev frågan om präster och peruker aktuell i Stockholm. Jesper Svedberg berättar i sin Lefwerne-Beskrifning, att han alltid predikat »med bart hufwud» utan peruk¹⁾. Redan år 1675 hade några skånska präster, som tillfälligtvis voro uppe i Stockholms konsistorium, blivit förmanade, »att dhe intet må bruka Peruker och Calotter»²⁾. Och på 1690-talet klagade kyrkoherden i Riddarholmen över, »att unga Präster utan orsak och twång löpa med peruker»³⁾. Seden att prästerna vid gudstjänsten buro peruker hade synbarligen kunglig sanktion. I hovkonsistoriet meddelades nämligen år 1695 såsom konungens uttryckliga befallning, »at presterna, som mässä, få gå med messhaken ifrån altaret, effter det är swårt för dem, som peruker hafwe att taga den af sig»⁴⁾. Seden var tydligen annars den, att man klädde av sig mässhaken invid altaret.

Prästkappan hade på 1600-talet ännu icke blivit ett liturgiskt plagg. Känd är den förmaning, som Daniel Anander fick i konsistoriet år 1685, att »bära kappan hwar han går»⁵⁾. Men redan på 1640-talet hade det väckt ett visst uppseende, när den orolige prästen Johan i Klostret eller Riddarholmskyrkan uppenbarade sig på staden »uthan Presthabijt i ylleskiortan»⁶⁾.

Prästkappan tillhörde alltså den prästerliga vardagsdräkten. Frågan var nu, om *icke prästvigda* skulle få använda samma dräkt. År 1692 tillfrågades den gottlänske studenten Hans Lind i Stockholms konsistorium, om han var vigd till präst, eftersom han går »med Präste Embetes Klädedrächt, nembl. krage och footsijd kappan». Då en undersökning visade, att han icke var vigd präst, förbjöd konsistoriet honom bära prästerliga kläder, »in till dess han wijzer een laglig kallelse, och får veniam concionandi eller ordinerad blifwer»⁷⁾. Några år senare blev samme student åter beskylld för att gå omkring »med lång kappan» och tillsagd att lägga av prästdräkten, till dess han kunde uppvisa venia från den gottländska superintendenten⁸⁾. Någon bestämmelse om prästdräktens bärande eller icke bärande fanns ej. Men man hänvisade här ofta till Kyrkolagen 1686 kap. XIX § 1: »Ingen må träda til Prediko-Embetet, som icke är lagligen och ordenteligen kallad och begärad, och af sin Biskop eller Superintendent skickelig befunden, god kiänd och wigder». Tydligen var det nog — såsom ovan-

1) Utg. av G. Wetterberg 1941, sid. 404.

2) Stockholms konsistorii prot. 16/10 1675.

3) Stockholms konsistorii prot. 8/11 1693.

4) Hovkonsistoriets prot. 10/4 1695.

5) Stockholms konsistorii prot. 20/5 1685.

6) Ibm, 13/3 1640.

7) ibm 20/6 1692.

8) ibm 6/1 och 2/5 1694.

stående visar — att vederbörande student fått biskopens venia¹⁾. Från början av 1700-talet kan lämnas ett annat exempel. I prästeståndet anklagades år 1710 en student från Linköping för att han predikat i Maria kyrka — klädd i kappa och krage. Maria församlings präster misstänkte emellertid, att studenten icke var ordinerad, »emedan han intet wil gå för altaret»²⁾. Misstanken blev också bekräftad. Anmärkningen är intressant. Den synes nämligen visa, att endast den ordinerade prästen fick förrätta altartjänst. Tillfälliga predikobiträden bland studenter och andra kunde utföra predikan jämte därtill hörande böner på predikstolen. Men altaret var förbehållet den ordinerade. I vissa fall synes predikande studenter ha burit *krage utan kappa*. Om en sådan berättas i Stockholms konsistorium år 1710³⁾.

Den medeltida klockaren hade sin särskilda dräkt. Men upplysningarna om klockaredräkten efter reformationen äro knapphändiga. Agnes Branting säger härom: »I hvilken mån ämbetsdräkten bibehölls känner jag ej»⁴⁾.

Ännu i början av 1700-talet har emellertid några av Stockholms klockare burit en särskild ämbetsdräkt. Vid en förteckning över psalmer till stora böndagen den 9 juni 1711, vilken skickades ut till stadens församlingar, är antecknat i kanten: »NB. Klockarens kapp och krage»⁵⁾.

Förklaringen till denna intressanta anteckning kommer vid ett konsistoriisammanträde några månader senare. Här frågade preses, dr. M. Iser, »om icke klockarna böra gå *uthan kragar*, emedan eljest ofta *ingen åtskilnad är emellan Prästen och Klockaren*»⁶⁾. Vid samma tillfälle berättade kyrkoherde Walberg följande: När han för en tid sedan hade stått på Malmtorget, hörde han en av vakterna där ropa till den andra: »Kom ut, så skolen I få se en full präst». Kyrkoherden hade då upplyst vakterna därom, att det icke var en präst utan en klockare. Personen ifråga befanns nämligen vara »*en af de klockare, som bära kragar*». Och han var så drucken, att han knappt kunde gå.

Konsistoriet beslöt nu, »att *klockarne skola afläggia sine kragar*» — detta dels för att förebygga dylik förargelse, dels också för att starkare markera skillnaden mellan präst och klockare. Intressant är nu vidare den upplysningen, att endast fyra klockare i Stockholm »*behållit*» kragarna, nämligen i Storkyrkan, S:ta Clara, Jakob och Tyska kyrkan: »*men de andra bruke dem intet*».

1) Brilioth, (Svensk kyrkokunskap, sid. 204), påpekar, att det icke finns något hinder för »icke prästvigda, som med behörigt tillstånd förrätta gudstjänst» att bära den prästerliga vardagsdräkten.

2) Prästeståndets prot. 26 april 1710: A: 9. 1710 i R. A.

3) Stockholms konsistorii prot. 4/5 1710.

4) Agnes Branting, Textil skrud, sid. 132.

5) Acta consistorii Holmensis 1711.

6) Stockholms konsistorii prot. 24/10 1711.

Man kan sålunda konstatera, att klockarna i Stockholm under 1600-talet burit en ämbetsdräkt, bestående av kappa och krage — en dräkt, som tydligen mycket liknade prästdräkten. Ännu år 1711 bars denna dräkt av klockarna i Stockholms tre huvudförsamlingar jämte Tyska kyrkan.

D. Lindqvist.

Norskt dekorationsmåleri under trehundra år.

Statskonsulenten och konservatorn vid norska Riksantikvarie-ämbetet *Domenico Erdmann* kan se tillbaka på en lång och gagnande verksamhet, som största delen kommit den gamla norska kyrkokonsten till godo. Sedan han för några år sedan dragit sig tillbaka, har han haft tillfälle och tid ta sitt livsverk i betraktande, och denna överblick har blivit en stor och fängslande bok med titeln *Norsk dekorativ maling fra reformasjonen til romantikken* (Jacob Dybwads forlag, Oslo 1940).

Det är ett väldigt material Erdmann rör sig med. Norges alla bygder äro representerade. Den skiftande mångsidigheten är överraskande. Det sätt varpå de olika provinsmästarna utgestaltat utifrån kommande impulser är nästan förbryllande. Kanske är det icke något överord av Lexow, när han säger, att den norska folkkonsten från renässansen till romantiken är den förnämsta i världen i konstnärligt hänseende. Av det material, som Erdmann dragit fram, äro naturligtvis icke alla exempel på äkta folkkonst. Många målningar äro utförda av städernas hantverksmålare, vilka röja ett större eller mindre beroende av den europeiska stilkonstens motivförråd. Men alla äro präglade av en anda, som i självständig styrka och egenart söker sin like. En noggrann penetrering av hela det i denna bok framlagda målningsmaterialet skulle omfatta en uppdelning av olika skikt och grader i denna rika provinskonst för att följa stilkonstens vandring i bygderna, hur bygdekonsnärerna uppfattat och vidarebefordrat dess former, vilka steg för steg omarbetats. Endast i förbigående har sådana undersökningar företagits i föreliggande verk. Men desto större tonvikt lägges här på det konstitutiva och väsentliga i utvecklingen, nämligen färgen. Den norska renässansens typiska färgställning sådan den framträder exempelvis i Mariakyrkans i Bergen målningar från 1570-talet är ockragult, caput mortuum och svart eller som i dekorationen i kyrkan i Moster (o. 1600) grått, svart och rött. Denna färgsammanställning är emellertid delvis ett arv från gotiken, som f. ö. också är representerad i denna kyrkas dekoration. Koloriten utgöres här av kalkfärg i blått, grönt, brunrött och gult. Barocken i denna kyrka företrädes av altarskåpet och den prakt-

fulla predikstolen. I Hospitalskyrkan i samma stad kan senbarockens färg studeras. Altartavlan från 1753 i regencestil är målad i porfyr- och alabasterimitation med förgyllning och sådana färger som flammigt gult och purpurbrunt. Predikstolens ljusmarmorade gröngrå färg med förgyllning samt figurerna i alabasterfärg är fullmogen Bergenrokoko liksom altarringen. I Bergens Nykyrka möter oss slutligen nyklassicismen i en pärltonande och gråmarmorerad predikstol, som kombinerats med altare samt orgelfasad med förgyllning och marmorvita statyer till kalkade ljusa murväggar var till kommer ett omålat panelvalv. I dessa tre Bergenkyrkor ha vi den norska dekorationsmålningen i stark förkortning genom femhundra år. Ute i landet fick utvecklingsförloppet inte samma regelbundna, av utländska impulser påverkade karaktär. Här blev det istället mera komplicerat och mera fångslande, emedan intressanta retardationer och av olika folk och målarlynnen betingade stilblandningar göra sig gällande. Det är genom talrika sådana fenomen, som boken om Norges dekorativa målar Konst är så lärorik och märklig.

Ett av renässansens bästa målerier i Bergen — stilen är f. ö. klint företrädd i Norge — är redan nämnt. Ett ålderdomligare exempel, där traditionens styrka med arv från gotikens målningar och bildvävnader är påtaglig, är stavkyrkan i Eidsvold. Färganslaget och t. o. m. tekniken är i stort sett medeltida: *caput mortuum* eller cinnober tillsammans med svart och gult på vit kalk eller omålat trä. Eljest får nu grönt dominera såsom i Lom-målningarna och de besluktade i Moster, Urnes, Dale o. s. v., och däri röjer sig en rätt avancerad renässans. En tydligare anknytning i både ornament och i färg till tysk högrenässans röjes i Stavangerkonsten med en kraftigare färgstil (violett-rött, purpur, gult och smaragdgrönt).

På 1640-talet låter förf. en ny stil framträda, som han kallar den brokiga barocken. Av det rika materialet att döma föreligger verkligen ett stilskifte av rätt betydande mått. Renässansmåleriets konstruktiva ideal ersättes med strävan efter en dekorativ helhet, som skall ge intryck av rörelse. I färgen börjar brunt dominera och sammanställas med grönt och rött. Under denna livskraftiga konstepok, som räcker till 1600-talets slut (i enstaka monument dock tidigare) kan man tydligare än förut spåra en norsk stil. Redan i den nya stilens första monument, målningarna i Rödals kyrkas skepp, fastslår förf. att det första steget beträffs mot den inhemska rosmålningen. De yviga rankorna fylla ytan och hållas inom en färgskala av rött och gult jämte något grönt med svarta konturer. Gentemot denna stort verkande dekoration kan man sätta altartavlan i Lokta kyrka, vars färg är utsökt och tekniskt sett helt enkelt raffinerad: cinnober och guld på ljusblå botten, vita pelare med mörkbrun marmorering samt grön lasyr på silver på andra ställen. Lika klart enhetlig som denna nordliga barockstil är, som utgår från några Trondheimsmålare, lika heterogen är

Vestlandets och det sydliga Östlandets äldre barockmålningar. På väggarna i Nore kyrka kan man avläsa en hallingedalares reaktioner inför den nordeuropeiska rankornamentikens ystra former. Här kan man också följa stilutvecklingen från renässans till rokokoko. Som exempel på stilkonservatism kan nämnas målningarna i kyrkan i Stordal, dekorerad 1799. De representera en 150 år försenad renässans, som förblivit frisk och levande i en allmogekonstnärns hand. På vit limfärgsgrund har målats figurer och rankor med kraftig svart kontur och rika färger: gult och grått, klart rött eller gult och blekblått hos figurerna, medan taket förråder ett visst rokokoinflytande i färgen, nämligen gult och blått samt här och där mörkviolett. Men också sent medeltida drag kunna påvisas i vissa andra färgsammanställningar t. ex. gult, svart och rödviolett tillsammans med grått.

På 1670-talet kommer en mera mogen barockstil i fransk form, som förf. kallar klassisk barock. Impulserna komma från högre ståndsinteriörer såsom ståthållareresidenset i Larvik vid Kristianiafjorden från 1670-talet. Ett stort, nytt ornamentsförråd tillföres dekorationsmåleriet och dessutom en ny färgskala med grått, mattgrönt, brunt, blekt citrongult (imiterande guld) och rosa samt knallröd cinnober. En annan färgställning kan utgöras av cinnober, indiskt gult och spanskgrönt på vit grund eller en tredje cinnober, djupblått, blågrått och elfbensgult. Marmor och stuck imiteras flitigt och väggarna uppdelas gärna av pelare. Nya ornament äro kandelabrar, lagerkransar, festoner, bladfriser av eklöv eller lager.

Den första kyrka, där den franska barocken efterbildas, är taket i Kongsberg med framställning av en festlig änglakör, målad i caput mortuum, blekrosa, orange och koppargrönt mot ett blått mittparti. Ett av de vidlyftigaste arbetena betecknas av utsmyckningen av Vor Frelzers kirke i Oslo, som sträckte sig från 1697—1727. Den började med altartavla och predikstol, av vilka den senare i sin fullmogna akantusdekoration blev en inspirerande förebild för bondedekoratörerna i Östlandet. Inredningsföremålens färg innebär ett steg mot en vekare 1700-tals kolorit. Predikstolen är hållen i blått och guld. Orgelfasaden målades 1727 i äppelgrönt¹⁾.

Det finnes drag i denna färgdekoration, som pekar över mot en ny stil, regencen. Den uttrycker sig först i själva rumsbildningen i större koröppning, vitmålat bjälktak, större fönster och altarupp-sats i form av kolonnportal. I färg märkes inflytandet från en profan rumsdekoration ännu tydligare: blått, mörk rosa, orange eller gult i många nyanser. En kyrkmålning som Kvikne kyrka från 1730-talet kan tjäna som exempel. Den är målad i gult, grått, rosa, vitt och grågrönt förbundet med en mild röd färg.

Är denna regencstil endast obetydligt franskt påverkad, är detta förhållande ännu tydligare beträffande den norska rokokon. Den är

¹⁾ Barockmålningens färger framtogs på prov av förf. 1933, varefter Hugo Louis Mohr fick anbringa sin nya målning.

icke någon vek fransk planta utan en kraftig och mustig inhemsk växt. En ljus färgskala är dock genomgående. Den äldsta rokokointeriören är Fredriksverns kyrka, från 1753—56. Taket är målat i blått med förgyllda plastiska stjärnor. Murarna äro vitputsade och sedan tonade i svagt blått. Inventarierna äro målade i opalgrönt och grått, delvis marmorerat och på enstaka ställen med guld och rött. En dominerande verkan har altartavlan, vars färg behärskar interiören genom guld och marmorering. Den ståtligaste färginteriören utgör dock Kongsbergs kyrka, vars altarvägg med det praktfulla altaret, ovanför detta predikstol och överst en mäktig orgelfasad hör till landets märkligaste från nyare tid. Det som här faller mest i ögonen är den skickligt genomförda balansenringen i form och färg, den varierande marmoreringens arkitektoniska accentuering. Många kyrkor blevo under denna tid dekorerade. Mot århundradets slut blev rokokon undanträngd av Louisseize och empire. Men den inhemskt utvecklade rokokon levde med oförminskad kraft kvar i Telemarken och Hallingdal. Vest Agders kyrka målades 1800 med mörkblått som grundmotiv. Denna färg går igen i många kyrkinventarier för att inte tala om dess förekomst på allmogens husgeråd från 1800-talets början. Ännu så sent som 1850, då Knut Mevastaulen dekorerade en stuga på Gunvaljord i Haukeli, levde stilen utan minsta spår av ålderdomssvaghet.

Rokokon bildar också den sista kyrkligt betonade dekorationsstilen. Nästa steg i stilutvecklingen, nyklassicismen, blev aldrig omtyckt av kyrkmålarna. För att kunna nyttjas av dem måste den först omformas på ett självständigt sätt. Exempel finnas dock på en överraskande finess i färguppfattningen såsom Sör-Frons kyrka, vars kolorit bygger på kontrasten mellan läktarbröstets opalblått och interiörens dominerande grått och vitt samt altarväggens vita pelare med gula kannelurer. I Oslo hospitalskyrka målades interiören i rosaton, som imiterar sandsten. Nykyrkan i Bergen är hållen i pärlgrått med grått marmorerat altare (med predikstol över) och orgelfasad med förgyllning och marmorvita statyer mot kalkade murväggar och omålat paneltak. En ommålning en mansålder senare uttrycker Biedermeiersmaken: vitt tak, blekröda väggar, bänkarnas inre dämpat blått och deras yttre elfenbensvitt med guld. Denna stils bästa nummer är eljest den åttkantiga timmerkyrkan i Tresfjord (1828). All tyngd i arkitekturen är skickligt upphävd av målarna. Taket är sålunda ljusblått och lätt som en tältduk. Längre ned på väggarna löper en fris i blått och vitt. Inventarierna äro hållna i grön-brunt och mörkblåtonande marmorering förhöjd med ljus cinnober.

Dessa antydningar om några huvudpunkter i framställningen torde ge en viss föreställning om bokens innehåll. Den ger en fängslande bild av norskt dekorativt konstskapande och är en saklig redogörelse för måleriets tekniska sida. De många ypperliga sammanställningar av kyrkointeriörernas färgställning och in-

redningsföremålens koloristiska samspel äro inte bara konsthistoriska dokument, de ge alla av restaureringskonsten intresserade fackmän och lekfolk värdefulla synpunkter. Men ändå framkallas vid läsningen av denna bok skammens rodnad på våra kinder. Vi ha att vidgå många grova försummelse vid kyrkorestaureringar i vårt land. En rad pinsamma frågor om svensk konserveringsteknik framställa sig osökt t. ex.: huru många kyrkor ha färgrestaurerats så att vederbörande arbetsledare protokollfört exakt varje äldre målning på olika inredningsföremål och gjort klart för sig vilka färger, som höra samman? Eller om några färger förlorats — på vilket sätt kompletteras eller ersätts de? Användes som regel annat än gustaviansk färgållning resp. marmorering vid nymålning?

De många reflexioner, som ges vid läsningen av Erdmanns ypperliga bok få begränsas av dessa frågor utan svar. Man kan lyckönska norsk restaureringskonst, som fått denna ypperliga vägledning, och man kan beklaga dess svenska kollega, som får vara utan den.

Bengt Cnattingius.

Kyrkokören i gudstjänsten.

Mången tycker utan tvivel att man av en handbok, som vuxit fram under en sådan tid av kyrkomusikalisk renässans som den innevarande, haft rätt att vänta en mera positiv inställning till kyrkokören och dess uppgift än den som kommer till synes i den av kyrkomötet antagna handboken. Andra åter finna lika säkert i den nya handboken alltför stort tillmötesgående mot musikaliska krav. Det ligger i sakens natur att så måste vara. En handbok för en kyrka med så många olika schatteringar inom fromhetslivets område som den svenska, kan aldrig bli annat än en kompromiss med vilken ingen kan känna sig fullt nöjd. En objektiv granskning synes snarast ge vid handen att den nya handboken relativt väl lyckats göra rättvisa åt båda de här åsyftade åskådningarna.

Att de som ställa sig avvisande mot körens medverkan i gudstjänsten och över huvud mot all onödig utsmyckning av gudstjänstlivet, borde kunna känna sig tillfreds är utan vidare klart. De behöva aldrig, så långt året är, höra en enda ton sjungen av någon kör. Hela högmässan kan firas utan någon annan sång än församlingens. Mera kan man rimligtvis icke begära, så vida man icke önskar fira den utan någon sång alls. Icke ens detta sista alternativ torde för övrigt få anses uteslutet, ehuru det icke är förutsett och därför icke formellt är i överensstämmelse med hand-

bokens anvisningar. Det torde nämligen icke sakligt strida mot handboken, att de närvarande läsa församlingens partier i stället för att sjunga dem. Detta intresserar dock icke i detta sammanhang.

Meningen med dessa rader är fastmera att visa att icke heller de som önska berika gudstjänsten genom körens medverkan behöva beklaga sig över bristande möjligheter. Det gäller blott att ge handbokens anvisningar en förnuftig tolkning. Man torde nämligen ha rätt att förutsätta, att dessa anvisningar äro avsedda att tjäna kyrkolivet, icke att belägga det med tvångströja. De böra vara medhjälpare till församlingens glädje, icke herrar över dess tro. Så har det enligt svensk tradition varit i gångna tider och vi ha all anledning att slå vakt kring den frihet inom en fastställd rams gränser, som vi alltid ägt och som är nödvändig i ett demokratiskt land. Vi må ihågkomma, att handbokens högmässaformulär skall kunna göra tjänst både i Upsala domkyrka och i den allra minsta lilla landskyrka, både vid de stora högtiderna och på de vanliga söndagarna. Det är klart att en betydande frihet att utgestalta de yttre förhållandena måste finnas.

Låt oss nu, med detta i minne, granska det nya högmässorituallet från synpunkten av körens medverkan.

Närmast till hands ligger det kanske då att börja med hymnen mellan tron och predikstolspsalmen. Denna hymn är fortfarande uttryckligen medgiven. Det säges nu om den att den »alltid bör vara vald med särskild tanke på den innevarande dagen». Detta nya tillägg måste hälsas med största tillfredsställelse, i varje fall från det håll som arbetar på gudstjänstens höjande genom körens medverkan. Ett annat tillägg som också utgör ett glädjande bevis på förståelse för körens arbete är att i sådant fall predikstolspsalmen må kunna utgå.

I allmänhet finnes kanske intet skäl att göra bruk av detta medgivande. Om å andra sidan kören sjungit en något större sak — jag tänker särskilt på de små kantater som under de senaste åren börjat växa fram — måste det anses välgörande att slippa att försvaga den konstnärliga verkan med en i sammanhanget kanske både textligt och musikaliskt föga passande predikstolspsalm.

Att kyrkokörerna för närvarande icke behöva sakna värdigt material att arbeta med, när det gäller att fylla den nu åsyftade uppgiften kan i detta sammanhang med tillfredsställelse antecknas. Vi äga utan tvivel för varje sön- och helgdag under hela kyrkoåret de-temporebestämda hymner av ofta mycket hög kvalitet.

Att sjunga denna hymn — hur betydelsefull den än må vara för gudstjänstens höjande — blir dock aldrig annat än att sjunga i mässan. Körens förnämligaste uppgift kan dock icke vara att sjunga i mässan, utan att sjunga mässan.

När fråga blir om denna körens verkligt liturgiska uppgift, finnes anledning att erinra om den gamla uppdelningen av mässans stycken i *ordinarium* och *proprium de tempore*.

Med mässans ordinarium förstås de söndagligen i varje mässa återkommande styckena: Kyrie, Gloria med Laudamus, Credo, Sanctus och Agnus Dei.

Vi må börja med Laudamus. Med tacksamhet antecknar man då att såsom en följd av den nya psalmboken, där det gamla, utförligare Laudamus upptagits under n:r 602, detta införts även i handboken och uttryckligen hänvisats till kören. Detta betyder naturligtvis inte att församlingen skulle vara förbjuden att själv utföra det. Utan man har med detta självfallet endast velat antyda, att man — och det säkerligen med rätta — ansett det lönlöst att försöka lära en församling att tillfredsställande sjunga denna lovsång.

Beträffande det förkortade Laudamus (= sv. ps. 601) säges blott att det sjunges i stället för 24:1 eller 269:4. Något om vem som skall sjunga denna lovsång säges sålunda icke. Även här kan alltså kyrkokören träda in, eventuellt med någon av de flerstämmiga sättningar som återfinnas i 1897 års Musik till Sv. Mässan.

Här finnes emellertid en olikhet mellan den nya och den gamla handboken som kan vara värd att observeras. I den gamla handboken säges det uttryckligen att församlingen sjunger Laudamus. Emellertid upptar den officiella mässmusiken flerstämmiga sättningar (sålunda uppenbara körsättningar) till detta Laudamus. Det måste då därmed anses fastslaget att enligt hittillsvarande svensk tradition anvisningen för församlingen sjunger vid ett liturgiskt moment, icke på något sätt hindrar att momentet i stället utföres av kören. Detta är värt att observeras och behållas i minne med anledning av den bokstavsträldom vid tolkningen av sådana anvisningar som icke så sällan vill göra sig gällande. Det har för visso icke varit kyrkomötets mening att rubba på hittillsvarande tradition på en sådan punkt.

Från Gloria vända vi oss till Credo. På de vid Gloria uppräknade högtidsdagarna kan den apostoliska trosbekännelsen utbytas mot den nicenska. Om Nicenum säges uttryckligen att det kan sjungas. Här har kören en utomordentligt förnämlig uppgift.

Sanctus och Agnus Dei. Biskop Andræ hade i sitt handboks-förslag infört rubriken: »Helig må även kunna sjungas av kyrkokören». Välmeningen var uppenbar. Dock må man nog vara tacksam för att denna anvisning ströks. Då den icke återfanns också vid Agnus Dei hade den utan tvivel ingivit mången den föreställningen att väl Sanctus men icke Agnus Dei kunde utföras av kören. Nu finnes ingen tvekan om att vad som gäller för det ena gäller också för det andra. Och detta är enligt hittillsvarande tradition, som också förvisso gäller alltfört, att anvisningen »församlingen sjunger» icke utgör något hinder för att låta kören sjunga. 1894 års handbok hade vid Sanctus rubriken: »Därefter sjunga prästen och församlingen». Vid Agnus Dei hette det: »församlingen sjunger». Och detta till trots upptager mässmusiken till båda flerstämmiga körsättningar. Detta belyser sålunda ytterligare, på det mest slående sätt, vad som vid Laudamus sades om den

hittillsvarande traditionen i detta avseende. Och lika litet som vid *Laudamus* finnes här anledning att bryta med hittillsvarande tradition. *Sanctus* och *Agnus Dei* böra därför alltjämt, som hittills, till omväxling övertagas av kören. Här har kören en underbar uppgift att tjäna församlingens tillbedjan.

Och nu återvända vi till det första av ordinariets stycken: *Kyrie*. Efter det sagda finnes ingen tvekan om, att icke även detta kan övertagas av kören vid de stora högtiderna, gärna i flerstämmig sättning. Ja, ett studium av handboken 1894 i jämförelse med dess musikaliska komplement, *Sv. Mässan 1897*, visar tydligt att icke ens handbokens 3-faldiga *Kyrie* utgör något hinder för att sjunga *Kyrie* 9-faldigt, om musiken så kräver. Mässmusiken upptager nämligen flerstämmiga sättningar med 9-faldigt *Kyrie*.

Det är sålunda i nuvarande situation i högsta grad lärorikt att se tillbaka på den frihet som hittills rått inom den svenska kyrkomusiken. Och det behöver icke sägas, att mässans ordinarium skulle vara en lika intressant som tacksam uppgift för kyrkörererna. Det saknas icke heller värdig musik att hänvisa till.

Vi vända oss nu till mässans efter kyrkoåret växlande stycken, dess *proprium de tempore*. De stycken som det därvid kan bli fråga om för kören att övertaga, torde väl blott vara tvenne: *introitus* och *offertoriepsalmen* (samt i mässa utan predikan även *gradualet*).

På 23 högtidsdagar samt alltid vid nattvardsgång då skriftermålet infogas i mässan, kan enligt den nya handboken *introitus* utföras av kören. Närmast till hands ligger väl att tänka på unison sång, men intet hinder möter att stundom omväxla med flerstämmig. Det är att hoppas att våra kyrkokompositörer komma att förse oss med fullgoda flerstämmiga alternativ till dessa helt nya texter.

Om *offertorie-* eller *tillredelsepsalmens* utförande har handboken ingen som helst anvisning. Att understundom låta den övertagas av kören i flerstämmig sättning, torde endast vara att anbefalla, under förutsättning att lämplig musik kan erhållas. Att ge oss sådan vore en lika betydelsefull som intressant uppgift för våra kyrkomusiker.

Vid den högtidligare formen för nattvardsgudstjänst (mässa utan predikan) kan *gradualpsalmen* ersättas med en av kören sjungen hymn.

Att klaga på de möjligheter den nya handboken erbjuder kören synes vara obefogat. Vill man blott utnyttja de möjligheter som bjudas, torde icke ens den mest nitiska kör sakna uppgifter.

Till sist ett ord till våra kyrkokompositörer. Det finnes en gammal god historia om prästen som sade: Nu har jag fått ihop en riktigt bra predikan, bara jag nu också hade någon text som passade till den. — Man kan inför kyrkliga kompositioner mången gång icke värja sig för den tanken: Här har verkligen kompositören fått ihop en riktigt bra sak. Skada blott att det inte finnes

något tillfälle vid vilket den passar. Detsamma gäller också ofta, när främmande original förses med svensk text. Det ser ut som om både kompositörer och utgivare mycket litet tänkte på att deras arbete skall bli kyrkligt brukbart. Följden blir mer än en gång att i och för sig förträffliga ting hemfalla åt en oförtjänt glömska, allt under det att kanske relativt svaga saker bli flitigt brukade, bara därför att de fylla det viktiga kravet att passa vid något tillfälle då man gärna har extra sång. Det borde ju icke minst ligga i tonsättarens intresse att hans skapelser komma till praktiskt bruk. Det bör då också ligga i hans eget intresse att ägna den största uppmärksamhet åt de texter med vilka han arbetar. Vid flera tillfällen i denna uppsats ha antydningar givits om lämpligt textmaterial. Härtill må en allmän hänvisning fogas till alla sådana, i övrigt tillfredsställande texter, som naturligt ansluta sig till tankegången i något söndagsevangeliem. Bibel och psalmbok måste givetvis vara de båda viktigaste textkällorna.

*   *
*
*
*

Ovanstående skrevs innan de nya böckerna blivit fastställda. Genom fastställelsen, som skedde den 16 oktober i år, har emellertid intet ändrats. Mässmusikens auktorisation är alltså av samma mindre bindande natur som 1897, då det heter att den nya musiken »ställes till församlingarnes tjänst för att brukas vid den offentliga gudstjänsten», även om nu uttrycket »gilla och stadfästa» blivit brukat (d. v. s. samma uttryck som användes för handboken och evangelieboken). Trots likheten i de använda uttrycken vid de tre stadfästelserna föreligger nämligen en avgörande skillnad mellan å ena sidan handbokens och evangeliebokens stadfästelse och å andra sidan mässbokens. När det gäller handbok och evangeliebok förekommer nämligen det betydelsefulla tillägget: »efter inhämtande av kyrkomötets yttrande». Denna hänvisning till kyrkomötet har icke kunnat utsättas när det gäller mässboken. Och detta är avgörande. Det är icke det begagnade uttrycket, utan sättet vid fastställelsen som bestämmer arten av auktorisationen. De kyrkliga böcker som skola vara i detalj bindande måste enligt hittillsvarande praxis fastställas efter kyrkomötets hörande. Vad som fastställs utan kyrkomötets medverkan har icke samma bindande karaktär utan är av mera vägledande beskaffenhet. Det måste rent av anses *önskvärt* att församlingarna i sådana fall begagnar sin enligt sedvanerätt dem tillkommande frihet i detaljer, på det att icke småningom en ny sedvanerätt av mindre god art måtte uppkomma, vilken småningom kan leda till att kyrkomötet undandrages inflytandet vid de kyrkliga böckernas tillkomst. Den för sakens kyrkorättsliga sida intresserade hänvisas till professor C. A. Reuterskiölds övertygande utredning, som publicerats i skrif-

ten *Biskop Gustaf Aulén och den Gleerupska koralboken, Fortsättning*, Lund 1940, ss. 58 ff.

Det vill synas som om även mässmusikkommittén är av samma uppfattning som här ovan skisserats. En av dess ledamöter har nämligen privat å Nordiska Musikförlaget utgivit en fyrstämmig introitus (för Långfredagen). Om man icke inom kommittén varit av den uppfattningen, att denna musik skulle få användas, hade ju dess utgivande varit skäligen meningslöst.

Knut Peters.

Lauda Sion.

Albert Runbäck: Lauda Sion. Ett hymnarium för kyrkoårets samtliga söndar och helgdagar. 91 s. Nordiska musikförlaget. Kr. 6.

Om titeln *Magister choralis* skulle utdelas i detta land, lär vi få vara bättre skickade att mottaga den än kantorn i Båstad, Albert Runbäck. Redan tidigare har han dokumenterat sin verkligt omfattande kännedom om den kyrkliga koralen i alla dess former och i hela dess historia från de gamla gregorianska koralerna till nutidens mera moderna skapelser. Ett nytt belägg på denna hans väldiga beläsenhet på området ges i hans nya hymnarium. Där ger han prov på gammal gregoriansk koral, på medeltida sekvenskomposition av den något mera moderna typen. Där återklingar lutherkoralen, medan 1600-tals-koralen representeras av Fabricius utmärkta och oförtjänt bortglömda melodi till »Var hälsad sköna morgonstunds»-meterklass och av en Jacob Hintzes melodi, anpassad till en förträfflig Wallintext.

Över huvud har Runbäck en särskild förkärlek för de oförtjänt bortglömda melodierna. Hans hymnarium är därför i hög grad värd beaktande, därför att han genom sitt sammelvärk räddar ur fullständig glömska sådana koralens ädla smycken som den ur vår koralbok vrakade gamla nattvardspsalmen: Gud vare lovad, här återgiven i en mycket god gestalt. Han ger plats åt Crüger-melodien: O hur sälla... Han drar fram andra koraller i den nuvarande psalmboken, som tyvärr skjutits åt sidan som församlingssånger, ofta av det skälet att deras texter äro föga användbara i högmässan. Med stor kärlek har nu Runbäck plockat fram dessa skatter och anvisat dem som lämpliga körhymner på olika söndar- eller helgdagar. Så förser han den 10 s. e. tref. med den ljuvliga och föga beaktade svenska (?) folkviseartade melodien till Laurentius Laurini psalm: Som harpoklangen försvinner. — och för midsommardagen anvisar han den geijerska söndagspsalmen Som vällukt går av blomstrens ring. — ett dråpligt fynd, inte minst textligt.

Men Runbäcks verk måste ses inte bara ur den nu anförda synpunkten. Han hyser den riktiga och tyvärr alltför ofta obeaktade uppfattningen att hymnen skall utgöra ett organiskt infogat led i högmässan. Val av texter och melodier äro gjorda med hänsyn tagen härtill. Men han har därjämte vetat att ge anvisningar på predikstolspsalmer, som nära ansluta sig till hymnen både textligt och i avseende på melodien. Härigenom blir hymnen och predikstolspsalmen en organisk enhet, icke två moment, som måste sammanbindas — eller åtskiljas — genom ett preludium. Riktigheten i Runbäcks uppfattning i detta stycke borde väl icke behöva diskuteras.

Ater en annan omständighet bör påpekas. Runbäcks hymnarium är avsett för sådana kyrkor, där körresurserna äro mycket begränsade. Som regel räknar han icke med mera än en mansstämma. Ofta anvisas att sångerna kunna utföras av en unison kör. Här har alltså folkskolorna och barnkörerna fått ett hymnarium och de körledare, som vilja börja fostran av kyrkokörens medlemmar redan medan de äro på folkskolestadiet, har här mycket att hämta. Ju mera man studerar detta förträffliga hymnarium dess mera förstår man huru välgörande det varit för dess författare att han själv måst arbeta under de svåra förhållanden, som landsortens ofta beskurna röstmaterial erbjuder. Hymnariet är framsprunget — liksom en gång Bachs kantater, utan all jämförelse för övrigt — under ett troget arbete i församlingens tjänst.

Runbäck utgår ifrån att körsången i högmässan icke skall utföras eller i varje fall icke behöver förekomma blott vid något enstaka tillfälle allenast utan att den bör bli en integrerande och varaktig del i högmässan. Därför har han givit varje söndag dess särskilda hymn. Till hans heder kan det sägas att detta har kunnat ske utan att resultatet verkar ansträngt. Här föreligger en lockande uppgift för kyrkokörer och körledare, särskilt i de fall då de ha möjlighet att även bruka folkskolans elever som hymnkör.

Det bör kanske dock påpekas att kantorn i Båstad icke alltid ställer lika blygsamma krav på organisten som på kören.

Med den konstfärdighet, som är hans signum, har han försett de enkla unisona sångerna med utsökta ackompanjemang. I något enstaka fall har han utnyttjat andras orgelsatser. Det förnämsta exemplet är Pachelbels sättning till den ovannämnda Hintze-melodien till texten: »Här är fruktan. Tanken famlar.» ett verkligt fynd, både vad text, melodi och orgelsats angår, som icke nog kan anbefallas för dem som famla efter värdiga hymner vid jordfästning. —

Ett utmärkt exempel på huru den Runbäckska orgelsatsen kan bygga ut en koralmelodi till en hel kantat, är den här f. f. i tryck återgivna, men redan i handskrift vida spridda och älskade kyrkokantaten: »Gammal är kyrkan, Herrens hus», till en förnämlig Luthermelodi. Kring den enkla, litet veka melodien som cantus firmus, väver Runbäck ett luftigt och läckert orgelackompanje-

mang. Ett annat exempel är hans julbönshymn: där den Sedulius (400-talet) tillskrivna melodien: »Lov ske dig, Herre Jesu Kristus», kringsiras med ett ackompangemang, som är byggt på julkoral framför andra: »Var hälsad sköna morgonstund».

In summa: en högst användbar sångsamling, lika väl lämpad för kyrkokören och barnkören, som för mellanskolorna och folkskolan och för det kristeliga samkvämet, i vilket sångare mötas.

Arthur Adell.

Register över psalmerna i David Lindqvists Studier.

Till hjälp och ledning för hymnologiska forskningar meddelas här ett register på psalmer behandlade i David Lindqvists avhandling: Studier i den svenska andaktslitteraturen under stormaktstidevarvet.

Ach, Gudh och Herre, Hur stoor och swåre	25
Ach, Herre hur skräckelig är	222
Ach, Herr' Jesu det är pijn Wara skild från Sidjan tijn	165
Ach, hwad jämmer Jesu mild	165
Ach Jesu Christ mig nåd bete	50, 144
Ack, Gud, huad mycken hiertans wee	25
Ack Gud min tillförsicht är tu	25
Ach, Herre war min Tröstare sann	158
Ack Jesu, käre Jesu min	26
Ack, trogne Gudh Herr Jesu Christ	25
Aff Hiertat hafwer iagh tigh kiär	50, 95
All Ting Jesus har i händer	180
Alzmechtigh Konung Jesu Christ, Een Konungh öffuer alla	32
Alzmichtigh och Barmhertigh Gud	25
At Döden migh bortryckia skal	39
At Herrans dagh tilstundar snart	86, 105
Christe som Liws och dagen är	16
Dagen ifrån oss skridjer	72
Dagen är nu framliden	85
Efter Gudz skick går thet så til	16
Efter tigh Herre, längtar jag	93
Efter titt Löffte O Herre, Ach Gud förnim mit bidande	93
Fader wår uthi Himmels Thron	58
Far tin wäg, tu onda werld	165
Frisk up min Siäl, Förtwifla ey	59

För thenna dag (natt) så nådeligh	144
Förlossat wil iagh nu wara	26
Förläna oss Gud så nådeligh	72
Gud, tu som äst vår Fader kiär	144
Gudh Fader tu som tin Sool klaar	50
Gudz Godheet wele wij prijsa	50
Herre, Du min tilförsicht är	26, 34
Herre Gudh straffa icke migh	57
Herre Jesu Christ, min Frelsare tu äst	72
Herre Jesu Christe Gudz Son	58, 25
Herren är mit Liws och Hälsa	144
Hjelp Gudh hur afwiget nu tilgå	39
Hjelp Gudh, hur kommer thet til at ingen	59
Hjelp mig, O Gudh i Angst och Nödh	158
Hjerteligh kär haffuer iagh tigh	59
Hoo sin Lijftidh will föra an	33
Hur kan och skal iagh tigh	176
Hwad Gudi täches är mig täckt	182
Hwar medh skal iagh nu lofwa	144
Hwar skal iag söka Tröst, som bär ett sargat Bröst	145
Här ligger iagh arma Mask så kleen	158
Hör Herre Gudh min hiertans Röst	144
I Christi såår jagh somnar in	85
I Folck j heela werlden wijd	93
I tina Händer Herre Blijdh	50
Iag til tigh Gudh min högsta skatt	11
Jagh tackar tigh genom tin Son	72
Jagh weet itt Blomster skönt och fijnt	50
Jagh arme mull slätt inthet är	26
Jagh, Herre Gudh I minne nöddh	26
Jagh på tigh bygger oc tror	26
Jagh wil i alla stund, Min Gudh aff hiertans	131
Jagh är en matker lithen och kleen	26
Jerusalem, du högtbelägna stad	224
Jesu Christ oskyldiga Dödh, Hugswalar oss	151
Jesus Christus är war hälsa	15
Jesus Thet är itt tröstrijkt Nampn	50
Jesus är mitt Lijff och Hälsa	106
Kläd tigh prächtigt siäl och sinne	245
Lef tå rätt som Gudz Lagh wil	245
Liufliche Jesu Herre kär	26
Lof, pris och tack ske tig, o Fader käre	106
Lof ske tigh, Gudh för thenna dag	85

Menniskia tänk hwem tu äst	149
Min Frälsare, hwad siälawee	165
Min högste Skatt, o Jesu kää, Tu källa	65
Min siäl biuder nu en godh Natt	106
Min siäl och sinne låt Gudh råda	144
Min siäl tu måste nu glömma	165
Min trogne Gudh j dödzens nöödh	26
Minne Synder bedröffua mig	25
Mit Skulld Register när o Gud	176
Moses uthi sin första Book	143
När iagh om Morgonen upstår	50
När wij j högsta nöden stå	11, 72
När Zion högst bedröfwat är	39
Nu hafwer dagen fått sitt slut och natten drefwit liuset ut	236
O Blinda Adams Barn, hwart ställer du	153
O Christe Morgonstiärna	50
O, ewigheet! Ett Dunder-Ord	145
O Gud, o Gud så from Tu kiälla	144
O! Gud ske lof wj fått så glad en ände	236
O Gudh rijk aff Barmhertigheet	50
O Gudh till tigh, iagh foghar mig	72
O, Gudh tigh ware lof och prijs	85
O, Guds Lamb rätt utan all meen	26
O, Helge Trefaldigheet	72
O, Helige Trefaldigheet	50
O, Herre Gudh och Fader kär	145
O, Herre sööt, uthi min Nödh	158
O, Hielpar, hielp j kors och nöödh	25
O, Huru sött och liufligit är	166
O, Jesu Christ den trogne Gudh	26
» Guds sanna Son	25, 58
» Gudz enda Son	25 f.
» min enda tröst	26
» min Nåde-Thron	158
» sann Gudh och man	26
» tu Nädenes Brunn	85
O, Jesu kär, vad har väl du förbrutit	222
O, Jesu käre, Jesu huldh	25
O, Jesu see til mina tårar, som tu til synderskan sågh	136
O, tu alla onskos Källa	165
Om Menniskiones fåfängelighheet skrifwer	144
På thenna dagh betänkom wij	50
På min Herra Gudh alleen	50
Sjungom en Sångh, Om the fem Fächtare språng	40
Skåder, skåder nu här alle	165

Som en Jort skriar och längtar	93
Straffa mig icke Herre	93
Styrek migh Herre Gud och giff godt mod	144
Säl är then öfwertredelsen Förlåten	93
Tigh, Herre, effterlängtar iagh	144
Tigh Herre mild, iagh tacka will	16
Trofaste Gudh och Fader min	144
Wår wäg wij nu oss gifwe på	236
Wäl mig i Ewighet	176
Yttersta dagen nalkas snart	85

Koraldagarna i Växjö.

I slutet av juli samlades ett 40-tal präster och organister, till största delen från Småland, till en »Koralvecka» i Växjö, omfattande tiden 27—30 juli, alltså 4 dagar. För värdskapet stodo »Kyrkosångens vänner» i Växjö stift samt det nygrundade »Laurentius Petri-sällskapet».

Koralveckan började med ett samkväm i Församlingshemmet på måndagkvällen, varvid Komminister G. Stenvall hälsade de närvarande välkomna till stiftsstadens.

Följande dag höll Domkyrkoorganisten G. Arner föredrag om kyrkomusikens olika huvudformer och ledde praktiska övningar i gregoriansk sång. Kyrkoherde A. Blomqvist från Jönköping talade om »Anden och kyrkan». Efter middagsrast fingo deltagarna höra Kyrkoherde Adell från Söderköping sakkunnigt och intressant tala om »Koralsångens ABC».

Onsdagens program upptog fortsatta övningar i kyrkosång. Vidare ett samtal om »Erfarenheter av den

nya koralboken». Diskussionen inleddes av Komm. Hultman från Ramkvilla och Kantor Bjärbo från Sandse-ryd. Särskilt den senare synade vår nya koralbok i sömmarna och framhöll dess förtjänster och fel på ett så övertygande och om stor sakkunskap vittnande sätt.

Andre inledaren formade sitt anförande till en kort översyn över koralboken, varvid såväl förtjänster som brister berördes.

Såsom en förtjänst framhölls först 4-delsnoteringen såsom mera lättläst på våra ofta skumma orgelläktare. Dessutom hade det gamla halvnotsystemet räckt ett finger åt församlingssångens fiende nr 1: det släpiga orgelspelet.

Tal. betygade så sin glädje över att i koralboken återfinna det mesta och värdefullaste av vår gamla, klassiska koralskatt. De uteslutningar, som gjorts, hade väl oftast haft fog för sig, men beträffande ett par av dem ville han reservera sig. Det gällde först den v. Rosénska melodien till »Att dig, o Gud, mitt offer bära», som ersatts med en dansk mel. av Rung. Vidare hade den lydiska koralen till »Lova Herren Gud, min själ» (29 a i 1921 års koralbok) bort få stå kvar, åtminstone som en intressant relik. Utmönstringen av den s. k. »Integer vitae»-melodien betecknades däremot såsom en synnerligen tacknämlig åtgärd.

I fortsättningen kom tal. in på det värdefulla tillskott av *äldre* koraler, som tillförts koralboken, och nämnde som ex.: 115 »Om Kristus döljes nu för dig», 129 »Helige Ande, låt nu ske», 151 »O Herre Gud, vi bedja dig», 209 »Gud är här tillstädes» och 266 »Två väldiga strida om människans själ», av vilka de flesta förekommit i tidigare koralböcker före 1921.

I rytmiskt och harmoniskt avseende hade åtskilliga förändringar vidtagits i de gamla koralerna. Flertalet punkteringar hade slopats, vilket betecknades som en förtjänst, och några melodier hade erhållit en utjämnad rytmisk form, alltså en återgång till Haeffner, som säkerligen skulle öka dessa koralers användbarhet. Detsamma kunde sägas om nr 42, fast här hade förändringen skett i motsatt riktning: från 4-takt till 3-takt. Vad harmoniseringen beträffar kunde man först med tillfredsställelse notera, att den hävdvunna sättningen not mot not bibehållits. Än så länge kunde vi nämligen inte anses mogna för någon mera genomgripande reform härutinnan. Kyrkotonarternas riktigare behandling erkändes tacksamt. För övrigt hade en mängd smärre förändringar i harmoniseringen företagits, utan att man dock kunde spåra någon speciell tendens däri. Av dessa förändringar kunde emellertid endast ett mycket ringa antal anses innebära förbättringar.

Koralkommitténs tilltag att sänka ett stort antal koralers tonhöjd, i många fall ett helt steg, stämplades såsom obegripligt och i högsta grad omotiverat. Tal. uppmanade sina kolleger att efter prövning i varje särskilt fall verkställa korrigering av tonhöjden.

Många psalmer hade anvisats andra melodier än tidigare, och i regel borde nog organisten lojalt följa koralbokens melodihänvisningar, även om intet juridiskt hinder skulle föreligga för ett annat val, givetvis inom koralbokens ram. Om alltså en viss frihet i detta stycke funnes, så måste den tillämpas med smak och ansvarskänsla. Ett avskräckande exempel anfördes från en radierad juldagstjänst, då psalmen »Världens

Frälsare kom här» sjöngs till mel. nr 14. Och detta från en av vår sydliga landsändas förnämligaste katedraler!

De s. k. väckelsesångerna med tillhörande melodier ville tal. icke tillerkänna någon hemortsrätt i kyrkans officiella psalm- resp. koralbok, ehuru han sade sig hysa den djupaste vördnad för den fromhet, som besjålat deras upphovsmän. Skälen för denna ståndpunkt trodde han vara så välgrundade och välbekanta, att ett uppreparande av dem skulle vara onödigt.

De nykomponerade melodierna behandlades endast i förbigående. Det konstaterades, att mer än halva antalet härstammade från kommitterade själva, vilkas produktionskapacitet sålunda varit högst aktningvärd, åtminstone kvantitativt sett. F. ö. ville tal. ställa slutdomen på framtiden. Några av de nya melodierna trodde han dock besitta tillräcklig inneboende livskraft för att en gång bli införlivade med vårt klassiska koralbestånd, och som ex. nämndes Wikanders »En dalande dag», Berglunds »En dunkel örtagård jag vet» samt Auléns »O Kriste, du föddes av kvinna».

Koralbokens sista avdelning, huvudsakligen avsedd för liturgiskt bruk, kunde med rätta anses som ett av bokens glädjeämnen. I detta sammanhang riktades några tacksamhetens ord till kyrkoherdarna Adell och Peters. Utan deras mångåriga forsknings- och upplysningsarbete hade denna avdelning i nu befintligt skick varit otänkbar.

Tal. slutade sitt anförande med ungefär följande ord: Fädernas arv — från den helige Ambrosius dagar och fram genom seklerna — ha vi fått behålla, och en del av detta arv möter oss i vår nya koralbok t. o. m.

i förnyad och förädlad gestalt. Nu tillkommer det oss, vi må vara präster, kantorer, lärare eller ungdomsledare, att väl förvalta detta dyrbara arv. Det gäller ingenting mindre än att göra det till våra församlingars levande egendom. Men det gäller även att lära vårt folk, framför allt de unga, att sälla agnarna från vetet, och att inte kritiklöst anamma första bästa utbud på den kyrkomusikaliska börsen, därför att det »kliar i öronen». Detta är ett arbete på lång sikt, en sådd, vars skörd vi förmodligen ej själva få vara med om att inbärga. Men en dag — om några decennier, eller kanske först om ett helt sekel — då våra barnbarn eller barnbarns barn hålla en ny koralbok i sina händer, då skall det vara uppenbarhet, hur vi ryktat vårt värv. Må vi därför gå till detta värv med en stark känsla av ansvar: först och främst inför Kyrkans Herre, och sedan inför de slakten, som en gång skola taga arv efter oss.

Klockan 11 på torsdagen samlades kursdeltagarna till högmässa med nattvardsgång i domkyrkan med skriftetal av Domkyrkokomm. Samuelsson och predikan av Prosten Blomstrand från Sävsjö. Högmässan avslutades med Bachs grandiosa »Trefaldighetsfuga» i Ess. Efter gudstjänstens slut demonstrerade domkyrkokören under ledning av Domkyrkokantor Lundin några nya koralmotetter. På e. m. samma dag höll Kyrkoh. Adell sitt sista föredrag: »Reformationstidens koral» och uppehöll sig mycket vid Burckhardt Waldis och dennes insatser för den lutherska kyrkans församlingssång.

Varje koraldag började klockan 9 med Matutin i domkyrkan. På midnatten hölls Tidebön och avslutades dagen med Completorium. Inte minst under dessa andaktsfyllda stunder

tingo deltagarna rika tillfällen att höra kyrkans nya, förnämliga orgel i ett antal orgelkoraler av olika klassiker. Musikdirektör Arner var dessutom älskvärd nog att en kväll grundligt demonstrera det sköna instrumentet för en andäktigt lyssnande skara.

Vi deltagare minnas koraldagarna med glädje. De gav oss tillfälle att fördjupa våra kunskaper i god kyrkosång, lyssna till mångsekelgammal, mærgfyllt orgelmusik och utgjorde en kort tids avkoppling från allt det onda, som just nu uppfyller världen.

Tidegärdsdagar i Fröslunda.

Just under den tid, då de uppländska sädesfälten som mest buro vittnesbörd om en riklig skörd, samlades några präster och lekmän till kyrkodagar för tidebön i Fröslunda lilla församling mellan Upsala och Enköping. Det torde väl vara första gången i Sveriges historia, som dylika dagar ägt rum i denna trakt. Men för oss, som fingo vara med där, ser det nog ut som om detta inte skett jämväl för sista gången. I stilla avskildhet, i hägnet av en idylliskt skön bygd, fingo vi nämligen uppleva den mest underbara samling kring Ordet, Bönen och Sakramenten. Dagarna började fred. 4 sept. på kvällen med föredrag om Tidegården, hållet av kyrkoadj. teol. lic. E. Palmer, Stockholm. Därefter bads completoriet.

Lördagen inleddes med Laudes. Därefter stilla mässa. På förmiddagen förekom även övningar samt samtal. I samband med vespern höll pastor

Sven Björk från Upsala ett intressant föredrag om »Nådens medel». Vid completoriet predikade t. f. kyrkoherden i Weckholm, Erik Alldahl över ämnet: »Att tråda fram».

Matutin och Laudes inledde söndagen. Högmässan, som var talrikt besökt, förrättades av kyrkoadjunkt Lindhagen, Danderyd. Densamme höll även dagens föredrag, betitlat »Andaktslivet». Auditoriet utgjordes vid detta tillfälle av övervägande ungdom. Denna söndag var nämligen kontraktssöndag för Lagunda och Ragunda kontrakt. I samband med denna predikade kontraktsposten Wirfelt, Järlåsa, vid söndagens vesper.

Dagarna avslutades med laudes och stilla mässa på måndagsmorgonen, och efter sexten skiljdes deltagarna var och en åt sitt håll.

Vi tacka Gud för vad Han givit genom dessa dagar, och vi se — som sagt — med förväntan fram emot flera sådana. *Ingemar Kjlström.*

Recensioner.

Olle Nystedt: När dagen börjar. Ett ord för var dag i kyrkoåret efter evangeliebokens texter. Diakonistyrelsen. Uppsala 1941. 502 sidor.

» — — og tilsidst kunde vi faae saamange Andagtsbøger, at der sled ingen plads bliver mere til Andagten.» Så uttryckte redan på 1860-talet prosten i Nøddebo en farhåga för överflödet

av vad som på den tiden brukade kallas asketisk litteratur. Hade han levat nu, så borde hans betänkligheter ju ha funnit sig mångdubbelt besannade. Men kanske han i stället hade hunnit fram till en annan och mera positiv syn på saken. Ty det är klart, att andaktslitteraturens tillväxt måste mätas och värderas efter sina proportioner till profanlitteraturens ökning, och det skulle ju därvid ingalunda vara ett glädjämne, om vid sidan av den senares gigantiska volym den kristliga litteraturen företedde föga mer än status quo. Och när man med vördnad anblickar de gamla klassiska uppbyggelseböckernas relativt fåtaliga rad och sedan vid en jämförelse finner de många moderna betydligt underlägsna, så har man därvid att besinna att klassikerna på detta område representera ett strängt urval ur en sedan länge förgäten mängd samtida. Och enligt samma regel måste även det bästa av nutidens produktion siktas fram ur ett överflöd, av vilket man ej med skäl kan fordra en genomgående högsta standard.

Om domprosten Nysteds bok vill man förmoda, att den ej så lätt kommer att falla genom siktduken. Den representerar sin författares kyrkligt-teologiska tradition med all den pondus, som med åren har framträtt även hos adjunkterna från korstågens generalstab men som också vilar på ett ej ringa tillskott av den sunda och erfarna gammalkyrklighet, som denna tradition har velat ärva och föra vidare. Hos Nystedt finnes föga av den ömsom nervöst knutna, ömsom flammande religiositeten hos en Oswald Chambers; men därmed vore ej sagt, att han ej är nära elden. Han har mycket av den genomträngande klarsyn på kategorien mänskligt-allför-mänskligt, som endast tillhör dem,

vilka erfarit sältan bakom evangeliets sötma. Hans föredrag bäres av en genomgående allvarston, och han blir ej fort färdig med vare sig farisé eller publikan.

Nystedt vänder sig ej till någon exklusiv publik utan vill komma till tals med »den allra vanligaste människan». Därigenom får hans framställning ej sällan en apologetisk prägel: han träder ut på förgården och vill därifrån visa inåt på det heliga. Detta vållar, att han understundom icke lyckas meddela trons högsta sanningar i en form, som tillräckligt motsvarar deras övervärldsliga natur; denna begränsning framträder exempelvis i hans behandling av de stora högtidernas textord. Någon gång blir apologeten alltför angelägen, såsom när han brukar ordet »Sanningen skall göra eder fria» för sina syften, på ett rent inadekvat sätt.

Det måste vara ett ansträngande arbete att fullborda ett verk av denna art; man får och ett intryck av att ingivelsen något mattats på slutet. En betydande förtjänst är bokens strängt kyrkoårsmässiga anordning; valet av de psalmverser, som avsluta varje betraktelse, är överlag gott. In summa är denna andaktsbok icke av det slaget, som enligt ovan citerade prosts förmodan gör det trängt för själva andakten — tvärtom.

Bo Sture Wiking.

Sörmländska kyrkor, h. 2—7. Södermanlands hembygdsförbund, Nyköping 1942. Pris pr häfte kr. 0:30.

I denna tidskrift har tidigare omtalats tillvaron av en serie beskrivningar av sörmländska kyrkor, vilken serie startats av länets hem-

bygdsförbund under ledning av landsantikvarien Ivar Schnell. Serien har nu fortsatts med 6 häften. Här behandlas kyrkorna i Floda, V. Vingåker, Salem, Vagnhärad, Trosa landsförsamling samt Gåsinge, och författarna äro Henrik Alm, Bertil Berthelson, Rune Norberg och Bertil Waldén. På ett högst instruktivt och intresseväckande sätt ges på 16 sidor en framställning av kyrkans kulturmiljö, dess historia, kyrkogården och byggnadens yttre och inre samt dess inventarier. Några korta litteraturavisningar avsluta varje häfte. Vackra fotografier av kyrkobyggnaden och inventarier, en planritning över den byggnadshistoriska utvecklingen samt i flera fall perspektiviska rekonstruktionsskisser illustrera framställningen, som är i alla avseenden mönstergill. Man kan lyckönska ett landskap, som bjuder den intresserade en sådan samling kortfattade, sakliga och läsvärda vägledningar över kyrkor. Församlingarna anslå 375 kr. och få 1000 ex. att försäljas inom socknen. Hembygdsförbundet behåller 1000 ex. och ämnar sammanföra dessa häften till ett verk över landskapets kyrkor. Om ett år beräknas första bandet, omfattande ett 20-tal kyrkor, föreligga färdigt. Hela verket skall bestå av tre band. I väntan på inventeringsverket Sveriges kyrkor, som framskrider med snigelfart, kommer denna bok säkert att finna en tacksam publik.

Bengt Cnattingius.

För kör.

- A. G. Joelsson: Två koralmotetter.*
1. *Hell morgonstjärna, mild och ren.*
  2. *Pingstbön (sv. ps. 129).*
Förlag Viktor Norberg, Västerås.

Två goda, bra gjorda trestämmiga koralmotetter, som man gärna anbefaller till bruk. I den förra är koralmelodien förlagd till mansstämman — med undantag för första delen av andra repriserna, där den ligger i altstämman. Kontrapunktiken är genomgående ledig och naturlig och »rolig» för sångarna. Med beaktande av taktarten (alla breve) är den lilla motetten även ett tacksamt stycke att utföra. Detsamma gäller även om pingstmotetten. Joelsson har bearbetat den numera i koralboken till sv. ps. 129 införda Vulpiusmelodien till »Hedningar alle» i två verser: den första med c. f. i sopranstämman, den andra med koralen i mansstämman. Med någon liten reservation — för motettens värde oväsentlig — för det i trestämmig sats väl låga mansstämspartiet i första versens slutrad och en viss melodisk stelhet i altstämman i begynnelsen av andra versen kan man med glädje hälsa de båda motetterna såsom produkter av nutida och levande kyrkomusikalisk alstring.

C. E. R.

J. S. Bach: Orgelwerke, Band IX.
Neue Ausgabe von Hermann Keller. Edition Peters no. 2067. Rmk. 4: —.

Petersförlagets vad det gäller de tidigast utkomna banden nu snart sekelgamla utgåva av Bachs orgelkompositioner har utan tvivel varit den mest spridda och använda av alla Bachutgåvor. Dess nionde och sist utkomna band, första gången utgivet 1881, har dock icke fått samma popularitet som de övriga. Orsaken har givetvis i främsta rummet legat i kompositionernas relativt mindre musikaliska värde, vilket förhållande endast föga ändrades i och med att Max

Seiffert 1904 underkastade bandet en granskning och utmönstrade en del som oäkta men samtidigt införde icke så litet nytt. År 1937 framlade Hermann Keller i en artikel i Bachjahrbuch: »Unechte Orgelwerke Bachs» en sakkunnig kritik bl. a. gentemot Seiffertutgåvan av band IX. Som en praktisk följd härav har nu Keller fått svara för en tredje, förlidet år utkommen utgåva av orgelbandet ifråga. Av de i Seiffertupplagan ingående fria orgelstyckena har han utmönstrat två, av de 18 koralförspelen icke mindre än sju. I deras ställe ha nya, d. v. s. i Petersupplagan tidigare ej upptagna, kompositioner införts, så att bandet nu rymmer 11 fria stycken och 15 koralbearbetningar. Av det nya

intresserar särskilt ett alldeles förträffligt pedalexercitium i g-moll (tidigare oåtkomligt i praktiska utgåvor), den ungdomligt strålande fantasin över »Wie schön leuchtet uns der Morgenstern» samt den cembalistiska partitan: »Ach, was soll ich Sünder machen». Alltfort rymmer bandet åtskilligt tvivelaktigt — nämligen beträffande styckenas upphovsman — men man instämmer gärna med utgivaren, att utgåvan skiljer sig från de föregående genom en högre musikalisk nivå. För den som idkar Bachstudier är bandet naturligtvis omistligt, men även praktikern har en hel del att hämta av bandet i dess nya skick.

Rqu.

Anmälan.

Svenskt gudstjänstliv 1943.

Året 1942 skall för vår kyrkas gudstjänstliv alltid stå som ett synnerligen betydelsefullt år. Tre av hennes för gudstjänsten viktigaste böcker ha under året fått slutgiltig gestalt. Den 16 oktober 1942 har konungen beslutat gilla och stadfästa ny svensk handbok, ny svensk evangeliebok med bönbok och lektionarium samt första delen av ny svensk mässbok.

Med det nya kyrkoåret har kyrkans gudstjänstliv sålunda undfått en förnyad gestalt.

Därmed har under den nuvarande konungens regeringstid samtliga kyrkans böcker förnyats. Grunden för det liturgiska nydaningsarbetet lades 1917, då det mer än hundraåriga arbetet med den svenska bibelöversättningen bragtes till sitt slut. Omdaningsarbetet har därefter skett i etapper. Kyrkohandboken, som nu stadfästs, avlöser närmast 1917 års handbok, som dock under de mellanliggande tjugofem åren av och till ändrats genom tillägg eller delrevisioner. Evangelieboken ersätter 1921 års upplaga. Mässboken, som dock ännu icke i sin helhet är tillgänglig för allmänheten, avlöser 1894 års Musik till svenska mässan och de utdrag ur densamma, med tillägg, som i olika upplagor utgivits under namn av Missale. Slutligen har under samma konungs regeringstid psalmboken reviderats 1937, varvid det provisoriska tillägget av år 1921 upphävdes. Koralboken av år 1921 ersattes 1939 av den nu gällande.

Denna ytterst torra översikt visar det intensiva reformarbete på det kultiska området i vår kyrka under det sista kvartsseklet. Med de nu stadfästa böckerna bör detta rimligtvis ha kommit till ett slut för det närmaste kvartsseklet. Och därför blir den förhoppningen stark, att de fastställda böckerna skola visa sig vara provhålliga, tåla vid den dagliga nötningen samt bliva gagneliga för den gudstjänstfirande menighetens uppbyggande.

Den praktiska uppgiften kvarstår och gör sig nu gällande med ökad kraft. Det gäller att, så snart de nya böckerna bli tillgängliga för församlingen, och de nya psalmböckerna komma ut, göra församlingen förtrogen med gudstjänsternas nya former.

En mera ingående presentation av de nya böckerna i deras slutgiltiga gestalt kan icke nu ges. Deras exakta utseende har icke

varit känt förrän omedelbart före deras ianspråktagande. Men det skall vara redaktionen angeläget att under kommande år söka belysa dem och framför allt att söka befordra deras praktiska införande i församlingarna.

Den uppgift, som denna tidskrift satt sig före och som ligger framlagd i dess namn *Svenskt gudstjänstliv*, skall Red. som hittills söka förverkliga genom att eftersträva en sammanfattande bild av det svenska gudstjänstlivet i dess många skiftande grenar och former och genom att giva en fördjupad syn på den gudstjänstliga uppgiften.

Redaktionen vill på denna plats rikta ett värdsamt tack till dem som också under det flydda året stött den i dess verksamhet genom till publicering insända uppsatser och recensioner, och den vädjar om fortsatt benägen medverkan.

En enträgen vädjan riktas också till förutvarande prenumeranter. Denna ekonomiskt bistra tid tvingar ofta den enskilde till reduktioner även av sådana utgifter, som länge betraktats som ordinarie. Icke sällan går reduktionen fram över tidskrifternas och böckernas konto. Dess värre blir härigenom tidskrifternas prenumerantantal nedskurna.

För att denna tidskrift alltfort skall kunna utges till det blygsamma prenumerationspriset av 4:50 per år, vilket prenumerationspris tidskriften haft alltsedan sin tillblivelse för 17 år sedan, måste prenumerantsiffran höjas. Redaktionen, som tidigare icke vädjat förgäves till sina läsare att stödja tidskriften, vänder sig därför även i år till dem med en anhållan att alltfort förnya abonemanget på tidskriften.

Prenumerationen sker enklast genom insändande av närslutna postgiroblankett till C. W. K. Gleerups förlag, Lund.

Söderköping den 1 december 1942.

Arthur Adell.

SVENSKA ORGELBYGGARES FÖRENING — S. O. F.

FÖRSAMLINGAR OCH ORGANISTER!

Efterföljande annonser omfatta de orgelbyggare som bildat Svenska Orgelbyggares Förening. Föreningen arbetar för en sund utveckling inom det svenska orgelbyggeriet samt för att hålla detta svenska hantverksyrke levande inom landet. Föreningen är ideellt betonad och är ej någon s. k. priskartell.

GYNNA SVENSKT HANTVERKI

OLOF HAMMARBERG - ORGELBYGGARE

NYA VARVET (GÖTEBORG)

Tillverkar kyrkoorglar

Tel. Göteborg
29 12 60

Utför alla i yrket förekommande arbeten

Egen tillverkning även av metallpipor och spelbord

H. LINDEGREN

ORGELBYGGARE
GÖTEBORG

Tillverkar piporglar,
som utmärka sig för största hållbarhet
samt god »orgelmässig» ton.
Mångårig erfarenhet.

Postadress:

KOMMENDÖRSGATAN 12

Telefoner:

BOSTADEN 14 26 38

FABRIKEN 14 93 38

A. MAGNUSSONS ORGELBYGGERI

GÖTEBORG

PIPORGLAR

Telefoner:

15 12 79, 16 59 29

enligt klassiska principer och tillförlitliga konstruktioner med karaktäristisk och ekonomisk disposition och konstnärlig intonation.

Ombyggnader och restaureringar av äldre verk samt anläggningar för elektrisk bälgdrift utföres.

SVENSKT

KVALITETSARBETE

Dispositioner och kostnadsförslag på begäran.

A. Mårtenssons Orgelfabrik A.-B.

Tel. 11 19

LUND

Tel. 11 19

Kyrkorglar i gediget utförande av
modernt konsthantverk

E. A. Setterquist & Son Eftr.

FABRIK FÖR KYRKORGLAR

Grundad 1835

ÖREBRO

Guldmedalj 1883

Svensk tillverkning av piporglar till kyrkor, kapell och skolor.

Utför om- och tillbyggnader av äldre orgelverk, reparationer, omstämningar och justeringar. Elektriska fläktar med tyst gång inmonteras.

Infordra disposition och kostnadsförslag från oss.

Telefoner: Fabr. 101 94 Bost. 186 07

ÅKERMAN & LUNDS NYA ORGELFABRIKS AKTIEBOLAG

Kungl. Hovleverantör

Tel. Stockholm 60 07 68 - Postadress: Stockholm

Grevgatan 5

Piporglar

för kyrkor, kapell, krematorier och konsertsalar

Om- och tillbyggnader

av äldre orgelverk utföras fackmässigt och pietetsfullt.

Infordra våra dispositions- och kostnadsförslag!